

РЕЦЕНЗИЯ

относно дисертационен труд на тема:

ИЗСЛЕДВАНЕ КОМБИНИРАНОТО ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕТОДИТЕ ЗА ДВИГАТЕЛНО НАТОВАРВАНЕ В УРОКА ПО ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ ЗА РЕГУЛИРАНЕ ИНТЕНЗИВНОСТТА И РАЗВИТИЕ НА ФИЗИЧЕСКАТА ДЕЕСПОСОБНОСТ (1 – 4 КЛАС)

за присъждане на образователна и научна степен
„доктор”

*Професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ...,
област на висше образование 1. Педагогически науки*

*Докторска програма: Методика на обучението по физическо
възпитание и спорт в началното училище*

Автор на дисертацията: Апостол Господинов Божиков

Научен ръководител: проф. д-р Крася Каваклова

Рецензент: проф. Малчо Малчев, д.п.н.

1. Основание за написване на рецензията –заповед на ректора № РД 38-227/16.04.2018 г. по процедурата за защита на дисертационен труд на тема „*Изследване комбинираното приложение на методите за двигателно натоварване в урока по физическо възпитание и спорт за регулиране интензивността и развитие на физическата дееспособност (1-4 клас)*“, разработен от Апостол Господинов Божиков, задочен докторант по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по...(Методика на обучението по физическо възпитание и спорт в началното училище), с научен ръководител проф. д-р Крася Йорданова Каваклова, за присъждане на образователната и научна степен „доктор” и Протокол № 1/23.04.2018 г. от заседанието на научното жури – решение по т. 2.

Не намирам отклонения по процедурата за придобиване на научната степен „доктор“ от Апостол Господинов Божиков съгласно ЗРАС и нормативните документи на СУ „Св. Климент Охридски“.

2. Данни за докторанта. Авторът на дисертационния труд (ДТ) – *Апостол Господинов Божиков*, е роден на 21.01.1949 г. в гр. Айтос, където живее и работи понастоящем. Средното си образование завършва през 1967 г. в Минен техникум гр. Бургас, а от 1985 г. до 1988 г. завършва висшето си образование във ВПИ гр. Шумен – специалност *Начална училищна педагогика* със специализация „*Физическо възпитание*“, като

получава квалификация „Начален учител“. В СУ „Св. Климент Охридски“, за периода 1997 г. – 1999 г., завършва второто си висше образование и получава квалификацията „Учител по философия в средните училища“. По-късно учи и през 1999 г. завършва УНСС гр. София. Дипломира се по специалността „Външна търговия и международно право“. Образователната му кариера обаче не завършва на този етап. От 2008 г. до 2010 г. Апостол Божиков следва в Университет „проф. д-р Асен Златаров“ гр. Бургас и завършва магистратура по „Стопанско управление – финансов мениджмънт“.

Трудовият стаж и реализация на докторант А. Божиков е динамичен, но основно е свързан с учителската професия – главно в сферата на физическото възпитание и спорта. Като учител работи в: гр. Горна Оряховица – ЕСПУ „Георги Измирлиев“; ЕСПУ „Христо Ботев“ в гр. Айтос; ОУ „Найден Геров“ – гр. Бургас и др. От 01.09.2015 г. до момента работи в ПГССЛП в гр. Карнобат, като учител по физическо възпитание и спорт. От 15.09.1996 г. до 30.06.2004 г. е работил и като хоноруван преподавател по физическо възпитание и спорт в Университет „проф. д-р Асен Златаров“ гр. Бургас.

А. Божиков владее писмено и говоримо руски език на високо ниво. Отличава се с добри комуникативни способности и чувство за отговорност на работното място. Притежава необходимата компютърна грамотност – работи с MS Office пакет, Windows и excel. Проявява афинитет към научна и изследователска дейност, както и активност в международни и други научни конференции. Това е отразено в приложения списък на публикации по дисертационния труд.

3. Актуалност и значимост на разработвания научен проблем

Актуалността на разработвания научен проблем имплицитно се съдържа във формулировката на темата на дисертационния труд. Безспорно тя скромно е загатната и в уводната част, където се отбелязва, че „Много изследвания говорят за понижаване на двигателната активност на децата.“ [вж. с.8] и несъответстващата им физическа дееспособност на сегашните стандарти и тенденции в европейски и световен аспект. В различни документи на МОН се съдържат конкретни статистически данни за това. В тази насока си позволявам да добавя, че днес, поради новите модели на отдых (телевизия, интернет, видеоигри), през последните години физическата активност сред децата и младите хора е заменена от дейности, които в по-голяма степен са свързани със заседяване.

Липсата на физическа активност се определя като основен рисков фактор за хроничните заболявания. Защо е така?

Доказаният отговор е – технологичният напредък и повишената урбанизация изместиха двигателната активност от живота на съвременния човек, което доведе до нарастване на броя на хората, които водят заседнал начин на живот. Според данните на СЗО, близо 85% от населението на земята извършват недостатъчно физическа активност.

Значимостта на научния проблем намира своята днешна измеримост в контекста на новите Държавни образователни стандарти според Закона за предучилищното и средно образование, и по-конкретно в специфичните цели на обучението по физическо възпитание и спорт в началния етап, където въпросът за повишаване на физическата активност и дееспособност на децата е централен. Затова подкрепям формулировката на докторант А. Божиков, че *„Това налага ориентация към нови подходи и модели за функционално натоварване в урока по физическо възпитание и спорт ...“*, с цел развитие на физическата дееспособност на децата.

4. Данни за дисертацията и автореферата

Структурата и обема на дисертационния труд е обусловена от целта, задачите и логическата последователност на проведените изследвания. Общият обем е 180 страници и съдържа 23 приложения, 36 таблици и 8 фигури. Списъкът на използваните литературни източници включва 220 източника – 205 на кирилица и 15 на латиница.

Следва да отбележа, че ДТ е представен в така наречената *класическа структура*: увод; три основни глави; обобщение; заключение; научно-приложни приноси; изводи; препоръки и литература. Основните глави са декомпозирани на множество параграфи и точки.

4.1. Методологически аспекти на дисертационния труд

➤ В първа глава на ДТ – **Постановка на проблема и педагогически аспекти при обучението по физическо възпитание и спорт** (от с. 10 до с. 44 – 18,8% от общия обем), в параграф 1.1. Методологически основи и теоретичен анализ на проблема, в много компресиран текст (2 стр.), докторанта се стреми да очертае неговите граници. Логично следва въпроса доколко е успял? Внимателният прочит тук открива основните научни работни понятия, които са: *физически качества; физическо и функционално развитие на децата; двигателно натоварване; физическо натоварване; умора и възстановяване*. Аргументацията на Апостол Божиков, че срещу *„Пагубното влияние на*

нарастващата хиподинамия в настоящото време може да се противодейства с увеличаване натоварването в урока по физическо възпитание и спорт.“ е достатъчно силна макар, че научните източници са предимно от 60^{те} и 70^{те} години на миналия век.

Окончателния отговор на въпроса, който повдигнах, се намира в края на първа глава. Там докторант Апостол Божиков синтезира 5 по-важни извода [вж. с.44], които взети заедно очертават същността на **изследователския проблем**. Той се състои в разкриването и изясняването на интеграционните взаимодействия на методите за двигателно натоварване с методите на организация по посока на увеличаването му в урока по физическо възпитание и спорт с крайна цел – подобряване на физическата дееспособност на учениците.

По отношение на другите параграфи на първа глава:

- Дисертационният труд би спечелил ако се осветлят теоретичните основи на триединството **натоварване, умора, възстановяване**.
- Има основания параграф 1.4. *Особености на двигателните способности на 7 – 10 годишните ученици* да се обедини с 1.6. *Особености на двигателната активност на 7 – 10 годишните ученици*. Освен това, пак във връзка с пар.1.4. считам, че е налице неприемливо отъждествяване на понятието двигателни способности с понятието физическа дееспособност. Като се съобразим с класическата постановка, че *способността е естествено и придобито предразположение за извършване на някои задачи*, с резерви можем да приемем определението на И. Мангъров от 1968, което докторант Божиков цитира на с. 14., без да прояви критичен подход Според Едуард Клапаред – швейцарски невролог и детски психолог, „*Способностите остават дълго време недиференцирани и започват да се отграничават едва след десетата година*“, а според М. Бъчваров двигателните способности у човека са: *да ходи, да бяга, да скача, да хвърля и др. движения*. [вж. Бъчваров: 2005, Тематичен речник по спортология, с.41]. Подобни несъответствия вероятно не биха се появили при условие, че автора на ДТ беше дефинирал основните понятия (ключови думи). Това е необходимо, за да не се допуска най-малкото

двусмислие и неразбиране на изложените от него идеи, постановки и резултати.

- В структурно отношение мястото на параграф 1.6. би трябвало да бъде след 1.1. или след 1.3.
- Направените обобщения на стр. 43 и по-важни изводи от стр. 44 би било логично да се изведат в нов заключителен параграф към първа глава като: **Научен проблем (въпрос) и хипотеза на изследването.** Това е вече наложила се практика в дисертационните разработки – препоръчана от редица признати у нас познавачи на материята свързана с методологията на научните изследвания като: Г. Бижков (1995), И. Иванов (2006), К. Костов (2013) и др.

4.2. Във втора глава са представени методологическите и методически конструкти на дисертационния труд.

Вече изложих своето виждане хипотезата на изследването да се постави в края на първа глава, след прецизирането на научния проблем. Все пак предположението е свързано именно с него, но независимо от това не мога да не уважа избора на докторанта. По-важното в случая е доколко може да приемем постановката на автора за *двете стратегии към хипотезата*. Звучи твърде амбициозно. Като се придържам към същността и дълбочината на темата на ДТ, за мен правилната формулировка е, *че интеграционни взаимодействия на методите за двигателно натоварване с методите на организация ще допринесат за увеличаване на натоварването в урока по физическо възпитание и спорт и ще подобрят физическа дееспособност на учениците.*

Считам обаче, че втора глава трябва да започне с представянето на **методологичната платформа** на научното изследване, което е пропуснато. За мен методологичната основа на ДТ е познанието, теорията на физическото възпитание и теорията на спорта. Докторант Апостол Божиков е използвал целенасочено системния и кибернетичния подход при разработването на теоретичните модели и работни схеми за комбинираното взаимодействие на методите за двигателно натоварване с методите организация, и следователно тези подробности трябва да бъдат съобщени в ДТ.

Целта и **задачите** на изследването са правилно формулирани и съответстват на темата. Намирам, че подбора на задачите в общи линии е адекватен на холистичния и системен подход, приети за методологична

основана на дисертационната разработка макар, че съществуват резерви за тяхното разширяване.

Не мога обаче да се съглася с формулировката на *предмета на изследването* – налице е незавършеност на мисълта и второ – представянето на предмета към организацията и етапите на изследването. *Трето – не е посочен обекта на изследване.* Четвърто – параграфът *Организация и етапи на изследването* по традиция трябва да е в края на втора глава.

За решаването на задачите на изследването и постигането на целта, г-н Божиков използва *комплексна методика* в пар. 2.4. – от стр. 48 до стр. 77, която включва *общонаучни и специални методи и подходи на изследване.* Сред първите разпознаваме *метода на анализ и синтез, индукция и дедукция, анкетно проучване, педагогическо наблюдение, педагогически експеримент.* Не намирам място на методите на обучение – пар.2.4.4., стр. 48, в методиката на изследването. Пропуснато е отбелязването на метода на моделирането.

Във втората група – *специални методи*, са представени методите на физическото натоварване – в пар. 2.4.6., конкретизирани в 27 точки (от 2.4.6.1. до 2.4.6.27). В изследователските процедури широко са използвани и статистически методи.

Към тази част на ДТ имам следните бележки и въпроси: *първо* – не намирам място на *методите на обучение* – пар.2.4.4., стр. 48, в методиката на изследването. При това там не става въпрос за методите на обучение, а се интерпретира мнението на учителите за използваните от тях методи на натоварване; *второ* – използван е от докторанта, но е пропуснато отбелязването на метода на моделирането; *трето* – в отделни текстове на ДТ се говори за корелации: стр. 99 – „...*че прирастната разлика при 8 годишните коефициента на корелация при момчета и момичета е подсилена от възрастовия приоритет.*“, или на стр. 148 – „*4. Корелационно-интегративните структури на моделите за двигателно натоварване показват, ...*“ и др. подобни. Въпросът ми е: на какво основание са тези коментари и по-важното, защо в концептуалния модел на ДТ не е предвидено използването на корелационен анализ, като е известно, че именно промяната в структурата на физическата дееспособност – нарастването на коефициентите на корелация може да се потвърди ефективността на моделите за двигателно натоварване?

Основна постановка при оценяването на дадено изследване, според известните ни наукометрични критерии, е характеристиката на научната разработка – ковергентна, потвърждаваща или иновативна е тя? Всичко това в много голяма степен се детерминира от същността и насочеността на експерименталната концепция. В рецензирания труд тя в определена степен се представя в параграф 2.4.5. – от стр. 49 до стр. 52., като **Педагогически експеримент**. Основната му функция е проверката на хипотезата на изследването, т.е. приетото от А. Божиков предположение за интегралното въздействие на модела (на стр. 78 представено като интегрална схема?). Веднага искам да допълня, че неговото позициониране там не е най-доброто решение.

Анализът на изложеното в параграфа ми позволява да го определя като *моделиращ* и *творчески* експеримент. В този параграф следва прецизно да се определят изискванията към неговата организация. Да, това е направено, доколкото в детайли се описва метода на **Н. Георгиев & К. Семов** от 1971 г. и по-късно модифициран от **Б. Маринов & З. Златев** (1976), използван в началото и края на експеримента.

По-нататъшното вторично цитиране и анализиране на множество автори от стр. 50 до стр. 52 намирам за обременяващо и безпредметно. Тук ще цитирам автора: *„Придържахме се строго към работна схема представена в разширен диапазон на работно време и възстановителна почивка, но в процеса на изследването се конкретизираха параметрите на работната схема и въз основа на данните получени от пулсовата честота я представихме в разработката на педагогическия експеримент ...*Като подкрепям обяснението, разкривам възможността пар. 2.4.6. да се вмести като компонент към описанието на педагогическия експеримент. Пространното изреждане на методите е възможно да се компресира в една глобална таблица.

Бележки могат да се направят относно параграф 2.5.1. **Педагогически контролни измервания (тестирания)** – стр. 77. В спортологичните изследвания се е наложила практиката да се използва таблица в която да се конкретизира: кой тест каква информация ни носи; определя се точността на измерване; посоката на нарастване и факторното тегло на използваните двигателни (моторни) тестове. Неяснота предизвиква теста под №7 – *Опори – 5 във всяка серия*. Убеден съм, че докторанта ще обясни за какво става въпрос. Също така, в предложената

тестова батерия няма тест, който да диагностицира статичната сила, така както е отбелязано в последния абзац на стр.77.

4.3. В трета глава на ДТ – **Получени резултати и анализ**, са изложени пет параграфа в последователност която съответства на задачите на дисертационното изследване.

В параграф 3.1. *Проучване и анализ на отношението на учениците от експерименталната и контролната групи в заключителния етап на педагогическите изследвания към урока по физическо възпитание*, резултатите от анкетирането са представени в табл.1. Техният анализ позволява на А. Божиков да направи пет обобщения с различна стойност, които са изложени на стр. 86. За мен 5 въпрос, насочен към субективната диагностика (от страна на учениците) на умората, е най-важният. Безспорно диалектиката на триединството натоварване, умора, възстановяване е в дълбочината на темата на дисертационния труд, докато въпроса за разделното обучение не е достатъчно аргументиран от автора. Според мен няма място в анкетата, тъй като на този етап съществуват закони и нормативни пречки за неговата реализация.

Обобщението под №5, че *„Учениците от експерименталната група показват повишена потребност от двигателната дейност след урока по физическо възпитание и спорт, докато учениците от контролната група са неудовлетворени от натоварването в урочното занимание.“* – изисква допълнително тълкувание от докторанта.

Сравнителен анализ на величината на натоварването (със средствата на леката атлетика, подвижни игри, спортно-подготвителни игри и гимнастика) в експерименталните групи – параграф 3.2., е извършен върху данните поместени в табл.№ 2. Първото, което ще отбележа е от методическо естество. Става въпрос, че на стр. 88 са изнесени изискванията към контролната и експерименталната група, което именно липсваше в параграф 2.4.5. Педагогически експеримент. По подобие на предходния параграф и тук докторант Апостол Божиков завършва анализа с две съществени обобщения.

Параграф 3.3. в дискутираната аналитична глава е най-кратък. Анализът тук се основава на данните за вариативността в обема на натоварването, поместени в табл.3. Като подлагам на критика словесната конструкция: *„Данните за величината на двигателното натоварването е свързано с коефициента на вариация в учебното съдържание за уроците по физическо възпитание и спорт“*, категорично считам, че анализа на

вариативността трябва да бъде на фона на другите статистически параметри: средна стойност, средно квадратично отклонение и т. нат.

Параграф 3.4. съдържа сравнителен анализ на относителния дял на интензивността и обема на дозираното двигателно натоварване спрямо обема

и интензивността. Обобщени данни за средната интензивност на натоварване в урока по физическо възпитание и средна интензивност на дозираното натоварване в отделните методи са показани в таблици 4 и 5, а анализът позволява на г-н Божиков да направи 5 достатъчно издържани обобщения. Някои от тях – например 4 и 5 (стр. 94), могат да бъдат обединени.

Анализът в параграф 3.5. е най-пространен – 29 страници. Видно от формулировката (наименованието), в този параграф се анализира динамиката на физическите качества, измерена и оценена със съответните двигателни тестове. Основно се интерпретират стойностите на прираста – d , t - критерия на Стюдънт и P_t – доверителната вероятност.

Още в началото на параграфа се започва с теоретизирането на постановката за статистическия метод: за работната и алтернативната хипотези! По-нататък математизирането на анализа се подчертава многократно – например: *„Неопровержимият статистически метод на t – критерия на Стюдънт приема $H_1: M_1 - M_2 = 0$ във възрастта 7, 8, 9 години момчета и момичета, и 10 години момчета с гаранционна вероятност $P_1 - 99,9\%$, но възрастта 10 години момичета приема $H_0: M_1 - M_2 = 0$, което е доказателство за ефективното приложение на повторния метод с определената методика във възрастта, в която се утвърждава H_1 и неоправданото използване на същия метод във възрастта, в която се налага $H_0: M_1 - M_2 = 0$.“* – стр.109, 111, 115, 116 и др. По този повод – убеден съм, че много от тези текстове могат да се изкажат по-разбираемо и без многократни повторения.

Направеното заключение в 4 позиции, на стр.116 намирам за научно аргументирано. Със своите детайли отговаря на много въпроси, които произтичат от научния проблем на изследването. Тук също имам въпрос към докторант Апостол Божиков – Какво да разбираме под понятието **статично-динамична сила** – вж. стр. 116, 1 и 4 абзац? Фактът, че среща на няколко места в ДТ изключва да се дължи на техническа грешка. Не трябва ли да се конкретизират *методите на организация?*

На стр. 116, като параграф 3.6. (който отсъства в съдържанието?) се представя: *Анализ на разликата в ефективността на въздействие за развитието на физическите качества, изследвани по определените тестове между отделните методи за двигателно натоварване използвани по определената методика в урока по физическо възпитание и спорт чрез статистическия метод на t-критерия на Стюдънт при независими извадки.*

Относно него считам: направените бележки за статистическото обременяване на параграф 3.5. се отнасят и за 3.6.; какви мотиви са подтикнали докторанта да отдели този анализ в самостоятелен параграф, тъй като в много голяма степен, според мен, той се припокрива с предходния – сравненията на множеството заключения подсказват това; в значителна степен смущаващ е извода на стр.145: *4. Резултатите от педагогическия експеримент установиха, че методите за двигателно натоварване, трябва да намерят място в учебното съдържание като водещи, а средствата да се подбират съобразно творчеството на учителя.*

5. Обобщения и заключения – намирам основания да се обединят в едно стилно изложение. Направените оригинални творчески обобщения – според докторант Апостол Божигов и предложената от него надеждна технология за тяхното приложение при ученици от началната училищна възраст, до каква степен могат да бъдат реализирани от началните учители - многопредметници. Твърде амбициозно е твърдението, че *Установените закономерности имат приносно значение за педагогическата теория и практика* – нека да оставим времето да докаже това.

6. Относно научно-приложните приноси – те се отразяват само в автореферата!

7. Изводи и препоръки: направените изводи се явяват логично следствие на решените задачи по ДТ и анализите на емпиричните данни от изследването. Те ми дават основание да приема, че се потвърждава хипотезата на изследването.

Направените препоръки са реално изпълними!

7.1. Извод № 4 следва да отпадне, тъй като в ДТ не са представени корелационно-интегративни структури на моделите.

7.2. Препоръка № 3 е твърде абстрактна и трудна за реализиране.

8. Публикационна дейност на докторанта – коректно е отразена като списък с 9 публикации към автореферата.

9. Авторефератът отразява структурата и съдържанието на дисертационния труд

Заключение

Приемам, че дисертационният труд и публикациите по него са личен (авторски) труд на докторант Апостол Божиков, като се позовавам на неговата декларация.

Окачествявам това изследване като съществен принос за развитието на теорията, методологията и методическите положения в областта на физическото възпитание и спорта в средното образование – начален етап.

Във връзка с цялостното изложение в рецензията – независимо от някои недостатъци и естеството на моите критични бележки към ДТ, на основание на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав в Република България и чл. 27 от Правилник за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България оценявам, че представеният ми за рецензиране дисертационен труд с автор докторант Апостол Господинов Божиков отговаря на наукометричните критерии и на изискванията за придобиване на образователната и научна степен “доктор”.

07.05.2018 г.

.....
проф. Малчо Малчев, дн